

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

14 marca 2025 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Agnieszka Piotrowska (przewodniczący)

SSN Monika Koba

SSN Marta Romańska (sprawozdawca)

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym 14 marca 2025 r. w Warszawie
skargi kasacyjnej Bank spółki akcyjnej w W.
od wyroku Sądu Apelacyjnego w Gdańsku
z 17 stycznia 2022 r., V ACa 170/21,
w sprawie z powództwa A.M. i T.M.
przeciwko Bank spółce akcyjnej w W.
o ustalenie,

1) oddała skargę kasacyjną;

2) zasądza od pozwanego na rzecz powodów kwotę 2.700 (dwa tysiące siedemset) zł z odsetkami w wysokości odsetek ustawowych za opóźnienie w spełnieniu świadczenia pieniężnego za czas po upływie tygodnia od doręczenia pozwanemu odpisu niniejszego wyroku, tytułem kosztów postępowania kasacyjnego.

Monika Koba

Agnieszka Piotrowska

Marta Romańska

(M.M.)

UZASADNIENIE

Powodowie A.M. i T.M. wnieśli o ustalenie, że umowa kredytu na cele mieszkaniowe [...], zawarta przez nich 14 października 2008 r. z K. Spółką Akcyjną w W. (poprzednikiem prawnym Bank Spółki Akcyjnej w W.) jest nieważna.

Pozwany Bank Spółka Akcyjna w W. wniósł o oddalenie powództwa.

Wyrokiem z 28 stycznia 2021 r. Sąd Okręgowy w Słupsku oddalił powództwo.

Sąd Okręgowy ustalił, że w 2008 r. powodowie podjęli decyzję, żeby kupić mieszkanie dla syna, na co potrzebowali kwoty 195.000 zł z kredytu. W bankach informowano ich, że ich zdolność kredytowa wynosi 180.000 zł. Powodowie nie zmienili planów inwestycyjnych, nie rozważali kupna mniejszego ani tańszego mieszkania. W Banku S.A. powodom zaproponowano kredyt waloryzowany do CHF, a powodowie zaakceptowali ofertę i 14 października 2008 r. zawarli z tym bankiem umowę kredytu [...] w kwocie 195.000 zł, denominowanego (waloryzowanego) kursem franka szwajcarskiego (CHF), z zastrzeżeniem, że równowartość kwoty kredytu w CHF zostanie określona według kursu kupna dewiz dla tej waluty zgodnie z „Tabelą kursów” obowiązującą w banku w dniu wykorzystania kredytu lub transzy kredytu. Strony przewidziały możliwość odstąpienia przez kredytobiorców od umowy bez podania przyczyny w terminie 10 dni od dnia jej zawarcia. Spłata rat kapitałowo-odsetkowych miała następować w złotych, po uprzednim przeliczeniu rat według kursu sprzedaży dewiz dla CHF, zgodnie z „Tabelą kursów” obowiązującą w banku w dniu spłaty. Na pisemny wniosek kredytobiorców bank mógł zmienić sposób indeksowania kredytu na warunkach określonych w ogólnych warunkach kredytów mieszkaniowych (OWKM) (§ 11 ust. 3 umowy).

Po podpisaniu umowy syn powodów wyprowadził się do innego miasta, a powodowie przeznaczili mieszkanie na siedzibę prowadzonej przez nich działalności gospodarczej (biuro rachunkowe) i od 2010 r. koszty obsługi kredytu i utrzymania mieszkania wliczają do kosztów tej działalności. 5 września 2012 r. strony zawarły aneks do umowy kredytu, na podstawie którego począwszy od 17 września 2012 r. powodowie mieli spłacać raty kredytu w CHF.

Umowa kredytu nie została dotychczas rozwiązana, powodowie ją wykonują, a pozwany przyjmuje spełniane przez nich świadczenia. Powodowie nie spłacili

jeszcze kapitału wypłaconego im przez bank. Zdają sobie sprawę ze sposobu, w jaki powinno dojść do rozliczenia z pozwanym w razie stwierdzenia nieważności umowy.

Sąd Okręgowy uznał, że co do zasady powodowie mają interes prawny w dochodzeniu roszczenia o ustalenie nieważności umowy, gdyż zawarta została na długi czas i kwestia jej ważności może być istotna w różnych sporach między stronami.

Powodowie wywodzą zgłoszone roszczenie z art. 385¹ § 1 k.c. Jako abuzywne wskazali te klauzule umowne, które przewidywały przeliczanie złotych na CHF i CHF na złote według „Tabeli kursów” obowiązującej w banku w danym dniu i akcentowali, że w kredycie, którego kwota wyrażona jest w walucie obcej wraz ze zmianą kursu waluty może dochodzić do znacznych wahań poszczególnych rat kredytowych i zadłużenia pozostałego do spłaty, co było dla nich zaskoczeniem.

Zdaniem Sądu Okręgowego, klauzule umowne określające zasady waloryzacji kwoty kredytu nie były indywidualnie negocjowane przez strony umowy. Indywidualne negocjowanie innych klauzul nie wyłącza zaś stosowania do pozostałych przepisu art. 385¹ § 1 k.c., co potwierdza art. 3 ust. 2 Dyrektywy Rady 93/13/EWG w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz. Urz. UE 1993 L 95, s. 29, ze zm., dalej - dyrektywa 93/13), z którego wynika, że indywidualne negocjowanie niektórych aspektów warunku lub jednego szczególnego warunku nie wyłącza stosowania tego przepisu do pozostałej części umowy, jeżeli z ogólnej oceny umowy wynika, że została ona sporządzona w formie uprzednio sformułowanej umowy standardowej.

Zdaniem Sądu Okręgowego, postanowienia indeksacyjne w umowie rażąco naruszają interesy kredytobiorców, przy zawarciu umowy nie podano im bowiem żadnych reguł, z zachowaniem których bank będzie ustalał kursy waluty kształtujące wysokość ich zobowiązań. Nie ma przy tym znaczenia, jakimi regułami w istocie kierował się bank ustalając kurs CHF. Z umowy nie wynika bowiem, czy kurs waluty jest kształtowany przez bank całkowicie dowolnie, czy też zależy od obiektywnych, mierzalnych parametrów.

Sąd Okręgowy uznał, że chociaż abuzywność dotyczy postanowień określających główne świadczenia stron, to podlegają one ocenie w świetle

art. 385¹ § 1 k.c., skoro nie zostały sformułowane jednoznacznie i nie wiążą powodów jako uzależniające wysokość ich zobowiązania od jednostronnie ustalanego przez bank kursu waluty. Nie prowadzi to jednak do nieważności umowy. Jeżeli zgodnie z § 1 art. 385¹ k.c. postanowienie umowy nie wiąże konsumenta, to w myśl § 2 tego przepisu strony pozostają związane umową w pozostałym zakresie, co nawiązuje do art. 6 dyrektywy 93/13/EWG.

Art. 69 ustawy z 29 sierpnia 1997 r. - Prawo bankowe (Dz. U. z 2024 r., poz. 1646; dalej - pr. bank.) już w brzmieniu obowiązującym w 2008 r. przewidywał możliwość zawarcia umowy kredytu zarówno w innej niż polska walucie, jak i indeksowanego do waluty innej niż polska. Umowa zawarta przez strony wyrażała co prawda wysokość kredytu w złotych, lecz kwota ta była indeksowana do CHF, co w istocie powodowało skutki tożsame z zaciągnięciem kredytu wprost w CHF. Do skutków pozytywnych należało niższe niż w przypadku kredytów złotówkowych oprocentowanie, natomiast do negatywnych - ryzyko kursowe.

Zdaniem Sądu Okręgowego, waluta indeksacji w ocenianej umowie określona została precyzyjnie i jasno, tak samo jak postanowienia dotyczące samego przeliczania kwoty kredytu i rat kredytowych na złote i na CHF. Jedynym elementem, który zdaniem Sądu Okręgowego nie został w umowie określony jednoznacznie, a jednocześnie dawał nieuzasadnioną przewagę kontraktową bankowi, była przyznana mu kompetencja do ustalenia kursu do przeliczeń. Postanowienia, które jej dotyczą, nie wiążą stron jako abuzywne (art. 385¹ § 1 k.c. i art. 6 dyrektywy 93/13). Nie oznacza to jednak, że wykonywanie umowy stało się niemożliwe, gdyż usunięte z niej postanowienia mogą być uzupełnione zgodnie z art. 358 § 2 k.c., stanowiącym o określaniu wartości waluty obcej według kursu średniego ogłaszanego przez NBP z dnia wymagalności roszczenia, chyba że ustawa, orzeczenie sądowe lub czynność prawna stanowi inaczej. Zastosowanie tego przepisu w uzupełnieniu uregulowań umownych jest zgodne z art. 6 ust. 1 dyrektywy Rady 93/13 (wyrok Trybunału Sprawiedliwości UE z 14 marca 2019 r., C-118/17) i powoduje, że strony bez ingerencji sądu mogą wykonywać umowę. Trybunał Sprawiedliwości UE w wyroku z 3 października 2019 r., C-260/18 uznał za niedopuszczalne wypełnianie luk w umowie spowodowanych usunięciem z niej nieuczciwych warunków wyłącznie na podstawie przepisów krajowych o charakterze ogólnym, przewidujących, że

elementy mające wchodzić w skład treści czynności prawnej są do tej czynności wprowadzane po ich wywiedzeniu z zasad słuszności lub ustalonych zwyczajów, a nie z przepisów dyspozytywnych lub stosowanych w przypadku, gdy strony umowy wyrażą na to zgodę. Art. 358 § 2 k.c. nie został powołany przez sąd polski w ramach prawnych prawa polskiego, które mogłyby tworzyć bazę do rozważanego uzupełnienia umowy, przedstawionych Trybunałowi Sprawiedliwości UE, toteż Trybunał nie analizował tego przepisu jako potencjalnego źródła norm uzupełniających umowę. Tymczasem ustawodawca nie odwołuje się w nim do zasad słuszności czy ustalonych zwyczajów, lecz do konkretnego, sprawdzalnego wskaźnika, jakim jest kurs średni NBP.

Sąd Okręgowy podkreślił, że zastosowane w umowie reguły waloryzacji zobowiązania kursem CHF, aktualnie podważane przez powodów jako abuzywne, pozwoliły im na uzyskanie kredytu i zakup wybranego lokalu, a akceptacja waloryzacji świadczenia do CHF zdecydowała o zastosowaniu mechanizmów znacząco obniżających oprocentowanie kredytu (LIBOR zamiast WIBOR), a więc i wysokość rat. Dobrodziejstwo to wiązało się z poniesieniem – niemożliwego do oceny w chwili zawarcia umowy – ryzyka zmiany kursu waluty. Powodowie doskonale rozumieli zarówno samą występowanie ryzyka kursowego, jak i skutki jego działania, co wynika wprost z zeznań powoda, który nie był do końca zadowolony, że proponowany mu jest kredyt „frankowy”, zamierzał bowiem zaciągnąć zwykły kredyt złotowy. Powodowie rozważali propozycję banku, zastanawiali się nad nią, dyskutowali czy będą w stanie spłacić kredyt. Powód analizował archiwalne kursy CHF, żeby ocenić ryzyko. W końcu zdecydowali, że skorzystają z oferty. Pomimo sygnałów z kilku niezależnych banków, że wnioskowana kwota przekracza ich możliwości finansowe, powodowie nie rozważali zaciągnięcia kredytu w niższej wysokości ani kupna tańszego mieszkania. Sytuacja powodów w żaden sposób nie wymuszała na nich szybkiej decyzji. Ich potrzeby mieszkaniowe były bowiem zaspokojone. Po zawarciu umowy powodowie mieli 10 dni na rezygnację z niej, o czym zostali poinformowani. W tym czasie nie przeanalizowali umowy. Przeczytali ją bardzo pobieżnie, nie zastanawiali się nad nią i nie rozważali odstąpienia od umowy. Uznali więc decyzję za ostatecznie podjętą i nie zamierzali jej zmieniać, chociaż mieli taką możliwość bez negatywnych konsekwencji.

Strony aneksowały umowę i ustaliły sposób określenia kwoty kredytu w CHF, zaakceptowały dotychczasowy sposób dokonywania przeliczeń spłaconych rat kredytowych i uzgodniły możliwość spłaty kredytu bezpośrednio w CHF, co zdezaktualizowało sięganie do kursu wyrażonego w „Tabelach kursowych” banku. Ta okoliczność spowodowała jednocześnie, że o ile powodowie zawierając umowę kredytową nie mieli statusu przedsiębiorców, a zaciągany kredyt nie miał żadnego związku z ich działalnością gospodarczą, co czyniło ich konsumentami przy zawieraniu umowy, o tyle przy aneksowaniu umowy powodowie prowadzili działalność gospodarczą w lokalu kupionym za środki z kredytu i koszty kredytu wliczali w jej koszty, a ustalenia nieważności umowy domagali się z uwagi na te jej postanowienia, które w chwili wniesienia pozwu nie obowiązywały. Postanowienia § 2 ust. 2-3, § 4 ust. 1a, § 9 ust. 2 i 6 umowy nie mogą być zatem również z tego powodu uznane za abuzywne. Ich zmiana aneksem z 5 września 2012 r. czyni je postanowieniami będącymi przedmiotem uzgodnień indywidualnych. Aneksu do umowy powodowie nie zawarli jako konsumenci, a to, że aneks został podpisany było wyrazem woli powodów utrzymania w mocy stosunku umownego.

Wyrokiem z 17 stycznia 2022 r. Sąd Apelacyjny w Gdańsku zmienił wyrok Sądu Okręgowego w pkt 1 w ten sposób, że uwzględnił powództwo.

Sąd Apelacyjny zaakceptował ustalenia faktyczne Sądu Okręgowego, podzielił stanowisko tego Sądu, że powodom udzielony został kredyt w walucie polskiej, umowne klauzule waloryzacyjne nie były z nimi indywidualnie uzgodnione, stanowią one główne postanowienia umowne w rozumieniu art. 385¹ § 1 zdanie drugie k.c., a powodowie mają interes prawny w żądaniu ustalenia nieważności umowy.

Sąd Apelacyjny nie podzielił pozostałych ocen prawnych Sądu Okręgowego. Przytoczył § 1 ust. 2, § 2 ust. 1, § 4 ust. 1a, § 8 ust. 1 i 5, § 9 ust. 2, § 10 ust. 1, § 11 ust. 3, 4, 5 umowy oraz § 6 ust. 4 OWKM i stwierdził, że wyniki ich oceny w świetle art. 385¹ § 1 k.c. są inne niż przyjął Sąd Okręgowy. Stwierdził, że klauzule dotyczące przeliczenia wartości zobowiązań stron stanowią całość (obejmującą klauzulę ryzyka walutowego i klauzulę kursową, inaczej *spreadu* walutowego), wymagającą łącznego rozpatrywania, abuzywność jednej z nich wpływa bowiem na

cały mechanizm przeliczenia świadczeń stron. Mechanizm indeksacji (waloryzacji) świadczeń nie został w umowie określony jednoznacznie, a powodowie nie zostali prawidłowo poinformowani o ryzyku związanym z zawieraną umową.

Sąd Apelacyjny nie zgodził się też z tezą, że aneksowanie umowy było po stronie powodów zgodą na związanie jej postanowieniami i to wyrażoną wtedy, gdy nie byli już konsumentami. Konsumencki status powodów przy zawieraniu umowy nie budził wątpliwości na etapie jej zawierania. Dopiero później powód i następnie powódka założyli działalność gospodarczą i w 2012 r. kwestia utraty przez powodów statusu konsumentów stała się sporna. Wobec konieczności oceny treści normatywnej klauzul umownych według stanu stosunków z daty zawarcia umowy, ta zmiana statusu powodów jest nieistotna dla wyniku postępowania. Oceny, czy dane postanowienie umowy jest niedozwolone (art. 385¹ § 1 k.c.) dokonuje się na podstawie okoliczności istniejących w chwili zawarcia umowy (art. 385² k.c.). Nie jest zatem istotne, w jaki sposób bank ustalał kursy CHF do złotego oraz czy stosowane przez bank kursy kupna i sprzedaży były *de facto* kursami rynkowymi. Sanowanie przez aneks abuzywności klauzul umownych na zasadzie swobody umów jest możliwe, lecz tylko wtedy, gdy postanowienia aneksu określone zostały z zagwarantowaniem wolnej i świadomej zgody konsumenta, o ile konsument ten przy zawieraniu aneksu był świadomy niewiążącego charakteru abuzywnych warunków i wynikających z nich konsekwencji. Treść postanowień aneksu do umowy podpisanego przez strony wykluczała uznanie go za zawarty w warunkach określonych w wyroku Trybunału Sprawiedliwości UE z 29 kwietnia 2021 r., C-19/20, choćby ze względu na brak świadomości konsumentów niewiążącego charakteru abuzywnych postanowień. Kwestionowane przez powodów klauzule tworzące mechanizm indeksacyjny nie były wspólnie ustalane przez strony umowy i powodowie nie mieli rzeczywistego wpływu na ich treść. Dotyczą one głównych świadczeń stron. Ich stosowanie jest współzależne i w efekcie cała klauzula okazuje się niejednoznaczna.

Zdaniem Sądu Apelacyjnego, wymóg wyrażenia warunku umownego prostym i zrozumiałym językiem oznacza, że w wypadku umów kredytowych instytucje finansowe muszą zapewnić kredytobiorcom informacje wystarczające do podjęcia świadomych i rozważnych decyzji oraz jasno określić wysokość zaciąganego

zobowiązania kredytowego i podlegającego spłacie. Tymczasem już w momencie podpisania umowy powodowie zobowiązani byli do zwrotu bankowi innej (nieznanej im) kwoty niż kwota kapitału wykorzystanego. Umowa przewidywała ustalanie kursu CHF przy indeksowaniu kwoty kredytu i rat do spłaty arbitralnie przez bank, bez ujawniania szczegółów algorytmu powodom. Wobec powiązania sumy zadłużenia z kursem CHF – zmiennym i regulowanym jednostronnie przez pozwanego w „Tabeli kursów” – kwota kapitału do zwrotu w związku ze zmianą kursu CHF jeszcze bardziej odbiegła od kwoty kapitału udostępnionego powodom. Postanowienia umowy uniemożliwiały kredytobiorcom jednoznaczne określenie wysokości rat, jakie powinni płacić bankowi, nie określały także jednoznacznych podstaw do ich ustalenia.

Sąd Apelacyjny ocenił, że wprowadzony w umowie mechanizm indeksacji świadczeń kształtował prawa i obowiązki powodów sprzecznie z dobrymi obyczajami, rażąco naruszając ich interesy. Bezskuteczność przewidujących ten mechanizm postanowień umownych w rozumieniu art. 385¹ k.c. jest szczególną sankcją i dotyczy tylko poszczególnych postanowień umownych, a nie umowy jako całości i nie należy jej utożsamiać z nieważnością bezwzględną czynności prawnej w rozumieniu art. 58 § 1 k.c. Bezskuteczność klauzul abuzywnych może prowadzić do nieważności całej umowy, gdyby umowy nie można było bez tych klauzul wykonywać a konsument nie zgodziłby się na ich zastąpienie innymi postanowieniami. Skoro mechanizm indeksacji określa główne świadczenie stron w umowie, to bez tych klauzul umowa nie może dalej funkcjonować. Pominięcie w umowie klauzul waloryzacyjnych i pozostawienie jej w obrocie spowodowałoby zniesienie ryzyka kursowego i przekształcenie kredytu złotowego indeksowanego do waluty obcej w zwykły kredyt złotowy, oprocentowany według stawki powiązanej ze stawką LIBOR. Wyeliminowanie ryzyka kursowego, charakterystycznego dla umowy kredytu indeksowanego do waluty obcej i uzasadniającego powiązanie stawki oprocentowania ze stawką LIBOR (od 1 stycznia 2022 r. - SARON), jest równoznaczne z tak daleko idącym przekształceniem umowy, że należałoby ją uznać za umowę o odmiennej istocie i charakterze, choćby nadal chodziło tu tylko o inny podtyp czy wariant umowy kredytu.

W skardze kasacyjnej od wyroku Sądu Apelacyjnego z 17 stycznia 2022 r. pozwany zarzucił, że orzeczenie to zostało wydane z naruszeniem art. 22¹ k.c.

w zw. z art. 385¹ § 1 i 2 k.c. i w zw. z art. 58 k.c. oraz w zw. art. 353¹ k.c. przez uznanie, że powodowie posiadali status konsumenta w ocenianym stosunku prawnym kredytu; - art. 385¹ § 1 i 2 k.c. w zw. z art. 58 k.c. oraz w zw. art. 353¹ k.c. przez jego błędną wykładnię i przyjęcie, iż umowa kredytu, w stosunku do której na skutek stwierdzenia abuzywności postanowień § 2 ust. 2, § 2 ust. 3, § 4 ust. 1a, § 9 ust. 2, § 9 ust. 6 zachodzi ich bezskuteczność wobec powoda, jest sprzeczna z prawem, a przez to nieważna; - art. 385¹ § 1 i 2 k.c. przez przyjęcie, że przedmiotem oceny abuzywności w niniejszym postępowaniu powinny być postanowienia umowy kredytu na cele mieszkaniowe [...] zawartej 14 października 2008 r., rozumiane jako całe jednostki redakcyjne umowy, podczas gdy zgodnie z dyspozycją art. 385¹ § 1 i 2 k.c. przedmiotem tej oceny powinny być postanowienia rozumiane jako poszczególne normy wynikające z tych jednostek redakcyjnych, z osobna: (a) norma wprowadzająca sam mechanizm indeksacji kwoty kredytu do waluty obcej, z którego wynika ryzyko walutowe polegające na tym, że wartość waluty obcej zmienia się pomiędzy dniem wypłaty kredytu (tj. przeliczeniem kwoty wyrażonej w złotych na franki szwajcarskie), a spłatą poszczególnych rat kapitałowo-odsetkowych (tj. przeliczeniem z franków szwajcarskich na złote polskie) (klauzula ryzyka walutowego) oraz (b) norma, określająca w jaki sposób ustalany będzie kurs waluty; - art. 385¹ § 1 i 2 k.c. przez uznanie za abuzywną zarówno klauzulę ryzyka walutowego, jak i klauzulę kursową; - art. 385¹ § 1 i 2 k.c. przez jego błędne zastosowanie, w ten sposób, że uznał za abuzywne wszystkie normy wynikające z § 2 ust. 2, § 2 ust. 3, § 4 ust. 1a, § 9 ust. 2, § 9 ust. 6 umowy, podczas gdy klauzula ryzyka walutowego nie może zostać uznana za abuzywną, gdyż określa ona główny przedmiot świadczenia stron i została sformułowana jednoznacznie; - art. 385¹ § 1 i 2 k.c. przez dokonanie oceny możliwości dalszego obowiązywania umowy kredytu bez wszystkich postanowień określających indeksację kredytu do CHF, podczas gdy przedmiotem oceny możliwości dalszego obowiązywania powinna być umowa bez postanowień abuzywnych; - art. 65 § 1 i 2 k.c.; - art. 56 k.c. w zw. z art. 41 z 28 kwietnia 1936 r. - Prawo wekslowe (Dz. U. z 2022 r. poz. 282, dalej - pr. weksl.) stosowanego na zasadzie *analogii legis*; - art. 56 k.c. w zw. z art. 358 § 2 k.c. oraz art. 56 k.c. w zw. z innymi przepisami, z których na zasadzie *analogii iuris* lub *analogii legis* wynika, że w polskim prawie obowiązuje generalna norma, zgodnie

z którą wartość waluty obcej określa się według kursu średniego NBP, podczas gdy ani art. 385¹ § 1 i 2 k.c., ani orzecznictwo nie stoją na przeszkodzie ich stosowaniu na etapie oceny możliwości dalszego obowiązywania umowy po usunięciu postanowienia abuzywnego, na warunkach wskazanych w orzeczeniach TSUE C-26/13 Kasler, C-453/10 Perenicova i Perenic, C-932/19 OTP Jelzalogbank Zrt; - art. 69 ust. 3 w zw. art. 385¹ § 1 i 2 k.c. przez pominięcie, że umowa kredytu może być wykonywana na podstawie art. 69 ust. 3 pr. bank.; - art. 385¹ § 1 i 2 k.c. przez przyjęcie, że klauzula kursowa nie może zostać zastąpione przez sąd krajowy normą dyspozytywną o charakterze szczególnym, gdy tymczasem z orzeczenia TSUE z 2 września 2021 r., OTP Jelzalogbank Zrt., C-932/19 wprost wynika, że jeżeli bez abuzywnego postanowienia umowa nie może dalej obowiązywać, to sąd powinien dążyć najpierw do uzupełnienia umowy normą dyspozytywną prawa krajowego, o ile jednocześnie norma ta pozwala na przywrócenie równowagi kontraktowej stron w zakresie postanowień uznanych za bezskuteczne i kwestionowanych przez konsumenta; - art. 358 § 2 k.c. w zw. z art. 385¹ § 1 i 2 k.c. przez jego niezastosowanie polegające na niezastąpieniu postanowień uznanych za abuzywne dyspozycją normy prawnej art. 358 § 2 k.c.

Pozwany wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania, a ewentualnie o uchylenie wyroku w całości i orzeczenie co do istoty sprawy przez zmianę wyroku Sądu Okręgowego i oddalenie powództwa.

Powodowie wnieśli o oddalenie skargi kasacyjnej.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

1. Konsekwencje zarządzania Izbę Cywilną Sądu Najwyższego przez osoby wadliwie powołane do pełnienia urzędu sędziego Sądu Najwyższego w postępowaniu toczącym się z udziałem Krajowej Rady Sądownictwa ukształtowanej ustawą z 8 grudnia 2017 r. o zmianie ustawy o Krajowej Radzie Sądownictwa, a następnie w wadliwe przeprowadzonych wyborach Prezesa Sądu Najwyższego kierującego pracą Izby Cywilnej zostały omówione w postanowieniach Sądu Najwyższego z 21 kwietnia 2023 r., II CSKP 1588/22 i z 1 grudnia 2023 r., III CZP 1/22 oraz wyroku Trybunału Sprawiedliwości UE z 14 listopada 2024 r.,

C-197/23. W nawiązaniu do tej argumentacji trzeba dostrzec, że w przypadku zarządzeń o wyznaczeniu składu orzekającego przez wadliwie powołanego Sądu Najwyższego kierującego pracą Izby Cywilnej dokonywana *de lege lata* ocena wpływu tej wadliwości na dopuszczalność merytorycznego rozpoznania sprawy przez wyznaczony skład orzekający musi uwzględniać konieczność realizowania przez Sąd Najwyższy jego zadań w kryzysowej sytuacji w wymiarze sprawiedliwości, w tym zwłaszcza konieczność zachowania rozsądnego terminu rozpoznania sprawy. Skoro strony zawiadomione o składzie, w jakim sprawa zostanie rozpoznana nie wniosły do niego zastrzeżeń, to Sąd Najwyższy uznał, że nie było przeszkód do merytorycznego rozpoznania sprawy.

2. W uchwale składu siedmiu sędziów z 20 czerwca 2018 r., III CZP 29/17 (OSNC 2019, nr 1, poz. 2) Sąd Najwyższy wyjaśnił, że oceny, czy postanowienie umowne jest niedozwolone (art. 385¹ § 1 k.c.) dokonuje się według stanu z chwili zawarcia umowy. Wykładnia językowa art. 385¹ § 1 zdanie pierwsze k.c. nie daje bowiem podstaw do przyjęcia, że w ramach oceny abuzywności postanowienia umowy istotny jest sposób jego stosowania przez przedsiębiorcę ani to, dla której ze stron ten sposób stosowania jest korzystny. Przy jej prowadzeniu uwzględnić należy wyłącznie sposób kształtowania praw i obowiązków konsumenta przez oceniane postanowienie i tylko wyrażona w określonej formie (przeważnie słownej) treść normatywna, tzn. norma lub jej element określający prawa lub obowiązki stron (por. uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 20 listopada 2015 r., III CZP 17/15, OSNC 2016, nr 4, poz. 40) jest w ramach tej kontroli przedmiotem oceny, a jej punktem odniesienia - sposób oddziaływania postanowienia na prawa i obowiązki konsumenta. W tym stanie rzeczy nie można Sądowi Apelacyjnemu zarzucić, że o konsumenckim charakterze umowy wnioskował na podstawie statusu powodów w chwili jej zawierania. Z ustaleń stanowiących podstawę rozstrzygnięcia wynika, że powodowie zawarli z pozwanym umowę jako konsumenci i dopiero później lokal zakupiony za środki z kredytu zaczęli używać na cele działalności gospodarczej. Wobec tych ustaleń, stanowisko Sądu Apelacyjnego, że umowa zachowała status konsumencki niezależnie od zmiany przez powodów koncepcji korzystania z lokalu, konsekwentnie nawiązuje do poglądu o kwalifikowaniu umowy jako podpadającej ocenom prowadzonym na podstawie art. 22¹ k.c.

w zw. art. 385¹ § 1 i 2 k.c. w świetle okoliczności istniejących przy jej zawarciu.

Wbrew zarzutom pozwanego, Sąd Apelacyjny dostrzegł, że na cały mechanizm waloryzacyjny świadczeń z umowy kredytowej składają się dwa rodzaje postanowień zawartych w umowie, a mianowicie te, które wprowadzają sam mechanizm indeksacji kwoty kredytu do waluty obcej, wiążący się z ryzykiem walutowym w konsekwencji zmian kursu waluty w okresie pomiędzy dniem wypłacenia środków z kredytu i spłaty poszczególnych rat kapitałowo-odsetkowych oraz te postanowienia, które określają samą technikę przeliczania świadczeń po kursach ustalanych przez bank. Obie te klauzule określają główny przedmiot świadczenia stron w umowie kredytowej i – niezależnie od możliwości przeprowadzenia odrębnie analizy ich brzmienia, jasności sformułowania oraz sposobu oddziaływania na sytuację, w jakiej po zawarciu umowy znajdują się jej strony – ostatecznie wspólnie kształtują prawa i obowiązki stron umowy.

Samo wprowadzenie do umowy postanowień przewidujących waloryzowanie świadczeń, które na jej podstawie strony zobowiązują się spełniać nie narusza ustawy ani jest sprzeczne z dobrymi obyczajami. Odwołanie się do kursu waluty obcej jako miernika waloryzacji świadczeń z umowy powoduje, że o wysokości tych świadczeń decydują czynniki kształtujące kurs waluty waloryzacji. Istotne staje się wówczas rozłożenie ryzyka zmiany kursu waluty pomiędzy strony umowy, zabezpieczone wpisanymi w umowę instrumentami, a gdyby z uwagi na charakter umowy, w której świadczenie jednej ze stron spełniane jest w nieodległym czasie po zawarciu umowy, a świadczenia drugiej mają być rozciągnięte w czasie na dziesięciolecie ryzyko zmiany kursu waluty miało dotyczyć przede wszystkim tę stronę, która spełnia świadczenia w długim czasie - wprowadzenie mechanizmów wyłączających to ryzyko po tym, gdy przekroczy pewien akceptowalny poziom. Takich mechanizmów umowa zawarta przez strony nie przewidywała, niezależnie od niedostatków pouczenia powodów o nieograniczonym ryzyku kursowym, które wiąże się z zawartą umową i może być dla nich trudne do udźwignięcia w razie silnej deprecjacji złotówki do CHF.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego wielokrotnie już wskazywano – co zostało należycie uwzględnione przez Sąd Apelacyjny – jakie przesłanki muszą być

spełnione, aby można było przyjąć, że konsument został należycie poinformowany o ryzyku walutowym związanym z zaciągnięciem kredytu indeksowanego do waluty obcej czy denominowanego w tej walucie (por. wyroki Sądu Najwyższego z 27 listopada 2019 r., II CSK 483/18, z 10 maja 2022 r., II CSKP 285/22, z 13 maja 2022 r., II CSKP 293/22, z 13 maja 2022 r., II CSKP 464/22, z 24 czerwca 2022 r., II CSKP 10/22, z 8 listopada 2022 r., II CSKP 1153/22, z 20 lutego 2023 r., II CSKP 809/22, z 28 lutego 2023 r., II CSKP 763/22, z 25 października 2023 r., II CKSP 820/23 i z 9 lipca 2024 r., II CSKP 249/24), co wskazywałoby na jednoznaczność postanowienia wprowadzającego to ryzyko i wykluczało jego kontrolę pod kątem abuzywności, zważywszy, iż chodzi o postanowienie określające świadczenie główne (por. art. 385¹ § 1 zdanie 2 k.c.). W tym kontekście Sąd Najwyższy zastrzegał m.in., że ogólne pouczenie konsumenta, iż wahania kursów waluty obcej, do której kredyt jest denominowany/indeksowany, wpłyną na wysokość salda kredytu oraz wysokość raty kapitałowo-odsetkowej wyrażonej w walucie krajowej, jest niewystarczające dla stwierdzenia, że bank udzielił kredytobiorcy konsumentowi wystarczającej informacji. Podkreślał też, że nawet przestrzeganie przez bank obowiązującego w dacie zawarcia umowy standardu wynikającego z rekomendacji S Komisji Nadzoru Bankowego dotyczącej dobrych praktyk w zakresie ekspozycji kredytowych zabezpieczonych hipotecznie wydanej w 2006 r., nie wyklucza oceny, iż bank nie udzielił konsumentowi należytej informacji, a ocena ta może przesądzać nietransparentność klauzuli ryzyka walutowego (por. np. wyroki Sądu Najwyższego z 13 maja 2022 r., II CSKP 464/22 i z 20 lutego 2023 r., II CSKP 809/22 i z 25 października 2023 r., II CKSP 820/23, postanowienie Sądu Najwyższego z 3 września 2022 r., I CSK 2071/22, i tam przywoływane orzeczenia).

Jeśli nawet powodowi można przypisać większą niż przeciętna wiedzę o czynnikach wpływających na kształtowanie się kursów walut, to w świetle orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości UE ochrona przewidziana w dyrektywie 93/13 przysługuje każdemu konsumentowi, a nie tylko temu, którego można uznać za „właściwie poinformowanego oraz dostatecznie uważnego i rozsądnego przeciętnego konsumenta”, a pojęcie „konsumenta” w rozumieniu art. 2 lit. b) dyrektywy 93/13 ma charakter obiektywny i jest niezależne od konkretnego zasobu wiedzy, jaki może mieć dana osoba, czy też od posiadanych przez nią

w rzeczywistości informacji (wyroki z 3 września 2015 r., C-110/14, z 21 marca 2019 r., C-590/17).

O zakwalifikowaniu jako abuzywne postanowień umowy odnoszących się już szczegółowo do metody przeliczania świadczeń przez Sąd Apelacyjny zdecydował natomiast brak w niej, albo w będącym jej załącznikiem regulaminie, informacji o sposobie tworzenia tabeli kursowej banku. Tymi brakami umowa obciążona była już w momencie jej zawarcia, choć ich negatywne dla powodów skutki ujawniły się w istocie po paru latach wykonywania umowy przez obie strony.

Art. 385¹ § 1 zdanie 2 k.c., wyłączający kontrolę abuzywności postanowień umownych określających główne świadczenia stron, stanowi implementację art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13, a jego oceny w konkretnej sprawie należy dokonać z perspektywy wykładni prounijnej z uwzględnieniem orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości UE, które jednak w tej materii zawiera tylko ogólne i abstrakcyjne wskazania dla sądów krajowych, zobowiązanych do samodzielnej kwalifikacji na podstawie treści konkretnej umowy i okoliczności faktycznych sprawy.

W wyrokach z 26 lutego 2015 r., C-143/13 i z 23 kwietnia 2015 r., C-96/14, Trybunał Sprawiedliwości UE wyjaśnił, że przez podstawowe świadczenia, w odróżnieniu od świadczeń o charakterze posiłkowym, należy rozumieć te spośród świadczeń, które charakteryzują daną umowę i istotę stosunku prawnego. Kryterium wyznaczającym zakres stosowania wyjątku, o którym mowa w art. 385¹ § 1 zdanie 2 k.c. jest zatem możliwość uznania świadczenia zastrzeżonego przez badaną klauzulę za odpowiednik jakiegokolwiek świadczenia wzajemnego. Analizę należy przeprowadzić w świetle charakteru umowy, ogólnej systematyki i całości postanowień umowy, a także jej kontekstu prawnego i faktycznego, przy zachowaniu zasady zawężającej wykładni wyjątku. Z uwzględnieniem powyższych wskazań co do potrzeby sytuacyjnej analizy łączącego strony stosunku prawnego, za świadczenia główne należy uznać świadczenia należące do kategorii przedmiotowo istotnych w powstałym między stronami stosunku cywilnym, typowe dla niego i charakterystyczne, decydujące o istocie umowy, chociaż niekonieczne zaliczane w systematykach doktrynalnych do kategorii *essentialia negotii* (zob. wyroki Sądu Najwyższego z 6 kwietnia 2004 r., I CSK 472/03, Prawo Bankowe z 2004 r., nr 11,

z 8 czerwca 2004 r., I CK 635/03; z 8 listopada 2012 r., I CSK 49/12, OSNC 2013, nr 6, poz. 76, z 15 lutego 2013 r., I CSK 313/12; z 2 kwietnia 2015 r., I CSK 257/14; z 30 września 2015 r., I CSK 800/14, OSNC 2016, nr 9, poz. 105, z 1 marca 2017 r., IV CSK 285/16; z 14 lipca 2017 r., II CSK 803/16, OSNC 2018, nr 7-8, poz. 79 i z 24 października 2018 r., II CSK 632/17). Taki charakter w umowach waloryzowanych kursem waluty obcej mają postanowienia ustalające samą zasadę i mechanizm przeliczania świadczeń (por. wyroki Trybunału Sprawiedliwości UE z 20 września 2017 r., C-186/16, pkt 37, z 20 września 2018 r., C-51/17, pkt 68; z 14 marca 2019 r., C-117/18, pkt 48, z 3 października 2019 r., C-260/18, pkt 44; wyroki Sądu Najwyższego z 4 kwietnia 2019 r., III CSK 159/17, OSP 2019, z. 12, poz. 115 i z 9 maja 2019 r., I CSK 242/18).

W wyroku z 29 kwietnia 2021 r., C-19/20, Trybunał Sprawiedliwości UE orzekł, że wykładni art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy dokonywać w ten sposób, że z jednej strony nie stoją one na przeszkodzie temu, by sąd krajowy usunął jedynie nieuczciwy element warunku umowy zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem, jeżeli odstraszający cel tej dyrektywy jest realizowany przez krajowe przepisy ustawowe, a element ten stanowi odrębne zobowiązanie umowne, mogące być przedmiotem indywidualnej kontroli pod kątem nieuczciwego charakteru. Z drugiej strony przepisy te stoją na przeszkodzie temu, by sąd usunął jedynie nieuczciwy element warunku umowy zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem, jeżeli takie usunięcie sprowadzałoby się do zmiany treści postanowienia umownego przez zmianę jego istoty.

Wyeleminowanie z łączącej strony umowy abuzywnych postanowień umownych rodzi konieczność dokonania oceny, czy umowa w pozostałym zakresie jest możliwa do utrzymania. Sąd Apelacyjny rozważył tę kwestię i uznał, że obowiązywanie umowy po wyłączeniu z niej nieuczciwych warunków nie jest możliwe, co przemawia za opowiedzeniem się za jej nieważnością (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18). Wyeleminowanie abuzywnych klauzul przeliczeniowych nie może prowadzić do utrzymania w mocy kredytu indeksowanego kursem CHF albo denominowanego w CHF jako kredytu złotowego oprocentowanego według stawki LIBOR. Brak także podstaw do zastąpienia stawki

oprocentowania LIBOR stawką WIBOR (wyroki Sądu Najwyższego z 10 maja 2022 r., II CSKP 285/22; z 13 maja 2022 r., II CSKP 293/22). W wyroku z 6 marca 2019 r. (C-70/17 i C-179/17, Abanca Corporación Bancaria SA i Bankia SA, pkt 54) Trybunał Sprawiedliwości UE wykluczył, aby sąd krajowy mógł zmieniać treść nieuczciwych warunków zawartych w umowach, na przykład przez odwołanie się do kursu walut stosowanego przez Narodowy Bank Polski. W orzecznictwie szeroko wypowiedziano się również o niemożności uzupełnienia postanowień umownych przy wykorzystaniu art. 358 § 2 k.c., art. 41 pr. weksl., art. 24 ust. 3 ustawy o NBP w zw. z art. 385¹ § 2 k.c. (zob. np. wyroki Sądu Najwyższego z 17 marca 2022 r., II CSKP 474/22; z 19 maja 2022 r., II CSKP 797/22; z 27 maja 2022 r., II CSKP 395/22; z 8 listopada 2022 r., II CSKP 1153/22; z 20 lutego 2023 r., II CSKP 809/22; 27 kwietnia 2023 r., II CSKP 1027/22, i z 19 stycznia 2024 r., II CSKP 874/22).

W razie stwierdzenia abuzywności klauzuli ryzyka walutowego i klauzul przeliczeniowych utrzymanie umowy nie jest zatem możliwe z prawnego punktu widzenia. Jest tak zwłaszcza wówczas, gdy unieważnienie tych klauzul doprowadziłoby nie tylko do zniesienia mechanizmu indeksacji oraz różnic kursów walutowych, ale również – pośrednio – do zaniknięcia ryzyka kursowego, które jest bezpośrednio związane z indeksacją kredytu do waluty. W konsekwencji art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 nie stoi na przeszkodzie temu, aby sąd krajowy, po stwierdzeniu nieuczciwego charakteru niektórych warunków umowy kredytu indeksowanego do waluty obcej i oprocentowanego według stopy procentowej bezpośrednio powiązanej ze stopą międzybankową danej waluty, przyjął, zgodnie z prawem krajowym, że ta umowa nie może nadal obowiązywać bez takich warunków z tego powodu, iż ich usunięcie spowodowałoby zmianę charakteru głównego przedmiotu umowy (zob. wyroki Trybunału Sprawiedliwości UE z 14 marca 2019 r., C-118/17, pkt 52; z 5 czerwca 2019 r., C-38/17, pkt 43; z 3 października 2019 r., C-260-18, pkt 44 i 45; wyrok Sądu Najwyższego z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/19).

Mając powyższe na uwadze, na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. oraz – co do kosztów postępowania – art. 98 § 1, 1¹ i 3 k.p.c. w zw. z art. 398²¹ i art. 391 § 1 k.p.c., § 2 pkt 7 w związku z § 10 ust. 4 pkt 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości

z 22 października 2015 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych (Dz.U. 2023 r. poz. 1935), orzeczono jak w sentencji.

Monika Koba

Agnieszka Piotrowska

Marta Romańska

[SOP]

[r.g.]